

Blade af Hovbøndernes Historie.

Det Forhold, der fandtes mellem Fæste- og Hovbønder i det 18de Aarhundrede kunde tidt blive noget spændt og førte ofte til Smaarivninger og Stridigheder. Ganske naturligt fordi saa modstridende Interesser stod over for hinanden. Godsejerne kunde, paa Grund af det den Gang herskende ubestemte Hoveri, stadig forøge sine Fordringer til Hovbondens Arbejdsydelse. Og Bønderne kunde kun vanskelig værge sig derimod, naar de ikke havde særlige Lovbestemmelser paa deres Side; men kun kunde henvisse til de vage Bestemmelser, der fandtes i deres Fæstebreve eller endog mundtlige Aftaler efter gammel Skik og Brug. Men den danske Bonde har alle Dage haft ondt ved at bøje sig for det, han følte som Uret, og naar han gav efter, saa kan man være forvissat om, at det først var efter en sejt men haabløs Kamp mod Overmagten.

Om disse Uoverensstemmelser mellem Hovbonde og Godsejer, der ofte kunde udvikle sig til meget skarpe Optrin, er der i Tidens Løb dannet en Del Sagn, som har holdt sig ilive i Befolkningen paa hine Tider og lige til vore Dage.

Adskillige af disse Sagn er fortalt saa ofte og saa levende fremstillet, at de er kommet til os i tydelige og kraftige Farver; medens andre er blevet udviskede og gør et mere blodfattigt Indtryk. Atter andre igen er blevne rodløse og ubestemte for saa tilsidst helt at forsvinde.

Alle har de dog sikkert nok et historisk Arne-
sted, som dog ganske vist i mange Tilfælde meget vanskeligt kan eftervises.

Men man kan ikke tvivle om, at det har været der, fordi den historiske Baggrund, hvorpaa Sagnet fremtræder, stadigt viser sig.

Alle disse Sagn, hvad enten deres historiske Oprindelse kan paavises eller ej, bør ikke forglemmes. Thi i dem ser man afspejlet et Stykke af Fortidens Kultur, som det kan have sin Interesse at betragte. Og vore Efterkommere vil ventelig ogsaa have baade Nytte og Fornøjelse af at gøre Bekendtskab med dem og kan derfor med god Grund kræve dem af os som en retmæssig Arv efter Forfædrene.

I det følgende er forsøgt samlet adskillige af disse Sagn, saaledes som de har lydt i Folkemunde i lange Tider. De er samlede som Markblomster paa de samme Steder og Egne, hvor de altid har haft deres Vokseplads.

Og som Markblomster er de tarvelige og uanselige, men tidt med en kraftig Duft og et livligt

Skær over sig, og danner saaledes en lille simpel »Urtekost«, som de gamle udtrykte sig.

Iblandt Hjemstederne for disse Sagn er den syd-fynske Herregaard Krumstrup i Ryslinge Sogn, Svendborg Amt. Den har i Tidernes Løb gentagne Gange skiftet Ejere og dels tilhørt adelige, dels borgelig fødte Besiddere. I blandt disse sidste findes der nogle, i hvis Fodspor Sagnene er skudt op.

Disse borgerlig fødte Godsejere, som i det 18de Aarhundrede tilkøbte sig adelige Godser, havde væsentlig kun til Formaal at tiltvinge sig saa megen økonomisk Fordel som vel muligt, og dette var da Hovedaarsagen til Stridighederne med Bønderne.

Krumstrup var jo ikke af de største Herregaarde, nu drives der kun ca. 200 Tdr. Land, men for halvandet Hundrede Aar siden hørte der en Del Bøndergods til Gaarden. Saaledes fra Gultved i Kværndrup Sogn, fra Sandager og Holme i Gislev Sogn.

I den første Halvdel af det 18de Aarhundrede fra 1723—1750 ejedes Krumstrup Gaard og Gods af Admiral v. Hagedorn, der omtrent ved Midten af Aarhundredet solgte Godset til Familien Lange, og dermed var Krumstrup gaaet over i borgerligt Eje.

Disse Langer, hvis Historie lige saa lidt som selve Krumstrups her skal opredes, opnaede ved deres haarde Fremfærd og Grusomheder at blive mere berygtede end berømte.

Hr. cand. mag. Holger Hansen har iøvrigt i Husmandsalmanaken spredt deres Historie.

Af disse Langer: Brødrene Rasmus og Peder er særlig den første bleven bekendt som den mest haardhændede.

Brødrene Lange var om sig overalt for at tilvende sig Fordel, hvor det kunde lade sig gøre. Derfor havde de blandt andet ogsaa deres Opmærksomhed henvendt paa en Gaardmandsenke, der paa den Tid levede i en Gaard i Strarupmarken, og som den Gang og langt senere blev kaldt »den store Strarupgaard«. Den har rimeligvis tidligere ligget noget vestligere. Paa en Hævning i Terrænet ses en firkantet Byggeplads med Antydning af Grave uden om. Byggepladsens Omfang viser, at det maa have været en Bygning af Krumstrups Størrelse. Den ejedes i det 15de Aarhundrede af Familien Hvidtfeldt. Resterne af den senere Strarupgaard findes endnu som Udhuse til et almindeligt Husmandshjem.

Langerne havde nu som sagt faaet Lyst til denne Gaard og forsøgte ved alle Slags Kunstgreb at faa Enken Bodil Strarups til at fortrække.

Hun var imidlertid en dygtig og tapper Kone og Langerne kunde ingen Vegne komme med hende. Hun forstod stadig at værgе sig.

Da de nu ikke paa andre mere eller mindre hæderlige Maader kunde komme hende tillivs, tog de deres Tilflugt til et nedrigt og onskabsfuldt Kneb.

De søgte at bringe den samme Anstødssten til Anvendelse overfor hende, som saa ofte før var blevet skæbnesvanger for det 18de Aarhundredes Bønder.

Det er den ulovlige Skovhugst her tænkes paa.

I det 18de Aarhundrede var der endnu paa disse Egne rigeligt med Skov. Men Herskaberne solgte intet og gav kun nu og da Bønderne lidt Udvisning.

Dette gav kun utilstrækkeligt Brændsel, og man søgte da at skaffe sig det nødvendige paa anden Maade, nemlig ved ulovlig Skovhugst.

En mørk Nat lod altsaa Langerne et Par af deres Karle køre ud i deres egen Skov, hvor man fældede nogle Egetræer, til man fik et passende Læs.

Dette kørtes saa til Strarup og blev væltet af uden for Bodil Strarups Port.

Næste Dag stod Krumstrups Ladefoged i Strarupgaarden og spurgte Bodil, hvor hun havde fældet de Træer, der laa ved hendes Gaard, og som tydelig kunde ses at være nylig omhuggede.

Nu kneb det for Bodil Strarups. Hun beraabte sig forgæves paa, som sandt var, at hun ikke vidste, hvor Træerne var kommet fra, og var uskyldig i Brændelæssets Nærværelse.

Men Ladefogeden kunde sige hende, hvor det var hentet. Han havde i Skoven maalt Træstubbene, det stod som synlige Mærker paa den natlige Bedrift.

Og Maalene passede nøje paa Rodenderne af de Træer, der saaledes, ganske af sig selv, var kommet til at ligge ved Bodils Port.

Nej, det var Brændetyveri, det kunde der ikke være Tvivl om.

Der blev nu en Retssag ud af dette, idet Langerne anklagede Bodil Strarup for ulovlig Skovhugst.

Nu kunde Bodil ikke klare sig længer.

Blandt andre skumle Hjælpemidler havde Langerne til deres Raadighed falske Vidner, der var parat til at vidne om alt mellem Himmel og Jord. Man ved endnu Navnet paa et saadant falsk Vidne, nemlig Torben Hansen, der boede i »Hylls Huse« i »Krumstrup Løkker«, og som før havde været brugt af Rasmus Lange i hans mislige Retssager.

Torben Hansen er dog engang blevet kasseret som Vidne af en Prokurator, fordi han, i følge Ting-

bogen, som Straf for falsk Vidnesbyrd, havde maattet staa aabenbar Skrifte i Gislev Kirke.

Men som sagt: Bodil Strarup var ilde stedt, og hun vidste nu kun et Raad: — Kongen! Kongen maatte hjælpe.

Og Bodil tog sine bedste Klæder paa og drog den lange Vej til København for personligt at tale sin Sag hos Kongen. Det lykkedes da ogsaa saa vel, at Langerne blev dømt for deres onde Fremfærd, og hun fik Fred for dem. Bodil Strarups har endnu hidtil haft Efterkommere i Gislev og Strarup.

Nær ved den ovenfor omtalte »store Strarupgaard« satte Rasmus Lange paa Krumstrup i sin Tid et mægtigt Stendige, muligvis som Skel mellem Sandager og Gultved Jorder. Hovbønderne skulde slæbe de uhyre Sten sammen, som laa spredt paa Markerne, for at danne dette solide Skel. De arme Mennesker med de stakkels smaa, usle Heste og de, om muligt, endnu elendigere Vogne og Redskaber klagede sig for Lange og paastod, at deres Heste ikke kunde trække de tunge uhaandteerlige Sten.

»Trækkel« sagde Rasmus Lange. — »De skal nok komme til at trække, saalænge der er en Kæp i Skoven«.

Og Bønderne bøjede Hovedet og tog fat igen. Rasmus Lange maa have holdt Ord. Thi den Dag i Dag ses Stengærdet med de mægtige, klodsede Sten, der sidder som et tavst, men tydeligt Vidnesbyrd om Godsejerens Haardhed.

Selv med Nutidens velfodrede Heste og solide Vogne vilde den erfarne Mand betænke sig to Gange paa at flytte dem. Men i hine Tider tog en Herre-

mand sjældent Hensyn til sine Undergivne, naar det faldt ham ind at udføre en eller anden Ide.

Den 25. Juni 1767 købte Krigsraad Morten Møller Krumstrup ved Auktion.

Han solgte det igen ved Skøde til sin Søn Mads Jørgen Møller den 17. Juni 1782.

Disse to, Fader og Søn, var vistnok et Par stridbare Herrer, men det er da navnlig Mads Møller, der af alle sine samtidige blev anset som en Bondeplager af det reneste Vand.

Han drev Krumstrup ved Hjælp af Hovbønder ligesom saa mange andre Herremænd paa den Tid og tilsaa almindeligvis selv Folkene ved Arbejdet. Han gik aldrig, fortalte de gamle, i Marken uden at have Hundepisken eller »Snusdaasen« med sig. Denne sidste bestod af en Stok med en massiv firkantet Dubsko paa Enden. Naar han da med denne traf en ulykkelig Synder i Ansigtet, kunde Vedkommende nok komme til at »nyse rødt«. Kun en Gang erindres det, at han var i en saa spagfærdig Sindsstemning, at han mod Sædvane kom gaaende ud i Marken uden de ovenfor omtalte Redskaber.

Det var den Dag, da Struense blev henrettet.

Han satte sig paa en Plovaas og fortalte Bønderne, hvad der foregik; men selvfølgelig ud fra sit eget Synspunkt. Tvivlsomt er det, om han egentlig havde nogen klar Forstaaelse af Øjeblikkets Betydning. Om Struense udtalte han, at »nu slap man da af med den Kæltring«.

De Frihedsideer, der den Gang nu og da dukkede frem, betragtede Mads Møller ganske naturligt som skadeligt for sig og sine.

Bønderne havde vel nu og da hørt lidt om den

større Frihed og bedre Behandling, de kunde tilkomme; men de forstod aabenbart ikke, hvorfra det skulde komme, og hvorledes det skulde gaa til. Et lille Træk fra Mads Møllers Tid vil vise noget af dette. En Dag, Herremanden kom ud i Marken til Bønderne, der gik og pløjede, saa han sig, uden nogen egentlig Grund, arrig paa en af dem, og begyndte straks paa sin vante Vis at overfuse ham. Ja, bød ham vel endog »Snusdaasen«. Herover brast dog Mandens Taalmodighed. Han standsede, gik hen ved sin Plov og greb Plovøksen, der altid sad paa Siden af Plovaasen, og vendte sig mod Mads Møller, idet han udbrød: »Den Tid er nu forbi, da I maa slaa og behandle Bønderne, som I vil. Dersom I nu rører mig, vil jeg bruge Øksen som Vaaben mod Jer!«

Mads Møller stod et Øjeblik og stirrede i stille Forbavselse paa den ellers saa spagfærdige og sagtomdige Mand.

Han begreb aldeles ikke, hvad der gik af ham. Men Mandens Ord lød alvorlige og truende og hans øjeblikkelige Optræden gav det samme Indtryk. Mads Møller foretrak derfor at vende Kæmpen Ryggen og humpede hjem ad Krumstrup til.

Jørgen Bæk, som Bonden hed, var en Hovbonde fra Gultved, en godmodig og yderst stilfærdig Mand, der vel ikke havde opfundet Krudtet; men dog skønnede paa sin og sin Stands Velfærd.

Det var sikkert ikke for intet, at han lod sig oppirre.

Denne Tildragelse medførte, saavidt man ved, ingen videre Ulemper for den dristige Mand. Grunden hertil kunde maaske tildels søges i den Omstændighed, at Mads Møller ikke holdt af, til enhver Tid,

at komme i for nær Berøring med sine Bønder, særlig naar han havde tirret dem. Han havde bedrøvelige Erfaringer i saa Henseende. Der fortælles nemlig:

En Dag, da Mads Møller kom gaaende gennem Lørup, stod der ved et Hushjørne nogle Børn, og da Godsejeren haltede — forbi, han var nemlig meget halt paa Grund af en Klumpfod, kunde de uartige Børn ikke dy sig, men raabte efter ham: »Mads Hump, Mads Klump«, hvorpaa de naturligvis i Lighed med Nutidens uartige Børn tog Flugten og forsvandt ind ad en Gaardport.

Denne Gaard, Herredsfogedgaarden, mærkede Herremanden sig, og da han kom hjem sendte han Bud efter Bonden, som boede der, og hvis Børn det rimeligvis maatte være. Naa, Manden gik til Krumstrup for at høre, hvad Herremanden vilde ham. Mads Møller havde imidlertid givet sine Tjenestefolk Ordre til, at naar vedkommende Mand indfandt sig, skulde de føre ham op til ham, paa hans Værelse; men derefter maatte de ikke komme derop, hvad de saa end hørte. Manden kom nu og meddelte, at der var sendt Bud efter ham, at han skulde møde paa Krumstrup.

Tjenestefolkene førte ham saa op til Herremandens Værelse, og det er jo ikke umuligt, at man undervejs har givet ham et Vink om, at han muligvis kunde vente sig noget ubehageligt.

Ydmyg og ærbødig traadte Bonden ind til Mads Møller. Men næppe var han kommen inden for, før der opstod et græsseligt Spektakel.

Ude fra kunde de forfærdede Tjenestefolk høre Herremandens rasende, skændende Stemme; men snart overdøvedes den af Bondens fortvivlede Klageskrig,

og der imellem lød hastige Skridt og de tunge Bump af Mads Møllers Klumpfod.

Bonden fik Prygl. Det var der ingen Tvivl om. Han fik maaske saa meget, at han maatte bæres derfra.

Hvad mon han dog havde gjort? Maaske skudt paa et Stykke Vildt, der vilde ødelægge hans spirende Korn, eller maaske haft sin Økse inden for Skovhegnet. Man vidste det ikke.

Og Tjenestefolkene korsede sig og rystede paa Hovedet.

Men de undrede sig, da de saa Bonden komme ud fra Herremanden igen. Sandt nok, lidt rød i Kammen, men ellers helt frisk og uskadt. Ja, næsten mere rank end før.

Og uhindret gik han hjem igen til sit eget.

Hvad der foregik paa Mads Møllers Værelse, havde kun Herremanden og Bonden været Vidne til, og det er sandsynligvis den sidste, der siden i en fortrolig Kreds har fortalt de andre Bønder, hvorledes det egentlig gik til.

Da han traadte ind til Mads Møller, for denne straks imod ham med Banden og Skænden, og begyndte at slaa ham med Hundepisken.

Da for det pludselig Bonden gennem Hovedet, at de var ene to og uden Vidner.

I næste Nu vristede han Vaabenet fra Herremanden og tog sig nu for at gennempregle ham paa det ynkeligste; men vedblev desuagtet at jamre og klage sig med lydelig Røst, stadigvæk bedende om Naade og Barmhjertighed.

Man skønner, at denne Bonde ikke har været nogen hel Svækling, naar han ikke tabte Vejret under

denne dobbelte Bestilling: at uddele Pryglene og samtidig vaande sig for dem.

Dette er jo kun Sagn, for hvilke man savner historisk Vished. Men det er fortalt saa levende og troværdigt ned til vore Dage, at det tydeligt viser, hvorledes Bønderne ved Lejlighed fandt, at Herremanden fortjente at behandles.

1787—88 foretoges en Udskiftning af Krumstrup Jorder fra Lørup Bys Marker.

Ved denne Lejlighed blev der noget ledig Jord tilbage beliggende paa Lørups Hede.

Mads Møller lod da nogle Gaarde fra Lørup udflytte. Her foretoges nu en Lodtrækning. Og denne blev foretaget af Mads Møllers Bisloperske »Store Mette«, der den Gang opholdt sig paa Krumstrup.

Der siges, at hun havde mærket »Spejlodderne« saaledes at de, Loddet faldt paa, stadigt var Bønder, som var anset for at have lidt Penge. Dette var jo en stor Fordel for Herremanden, der ellers maatte bygge for dem eller i det mindste hjælpe dem.

Bønderne var dog ikke saa formuende, at de formaaede at bygge færdig den Sommer, og da Vinteren kom, var der flere Steder, hvor man knap nok havde Tag over Hovedet.

»Store Mette« blev siden gift med Smeden i Lørup og kom til at bo i »Bøgebjærgshuset«, der ligger paa Lørup Hede skraas over for Bækkroen.

Her stod hendes Bryllup.

Der fortælles, at paa Bryllupsaftenen sendte Mads Møller Vogn efter hende. Men hendes Mand sagde: »Nej, holdt! Nu er hun min!« og med uforrettet Sag maatte Vognen køre til Krumstrup igen.

Derfor mistede Mette »Hvenegaarden« paa Lørup Mark, som Mads Møller havde bygget til hende. Andre fortæller denne Tildragelse noget anderledes: Paa Bryllupsaftenen hentede Mads Møller selv med lukket Vogn »Store Mette« til Krumstrup, og da hendes Mand Dagen efter krævede hende tilbage, fik han saa ilde en Medfart af Herremanden, at han aldrig forvandt det; men døde nogen Tid efter.

Det var ikke alene Bønderne, Mads Møller laa i Strid med; thi det hørte vel omtrent til Dagens Orden, men ogsaa hans jævnlige, Omegnens Herremænd, havde han Ufred med og førte af og til Proces med dem. Ved hans Stridigheder saavel som ved hans øvrige private Forhold, var hans økonomiske Stilling gaaet tilbage, og henimod Slutningen af 1780erne begyndte han at se sig om efter en Køber til Godset.

Ved et Gilde — Sagnet kalder det et Bal — i Odense, hvor flere fynske Herremænd var samlede, traf Mads Møller sammen med den unge Kammerjunker Knud Juel, Broder til Kammerherre Juel til Taasinge. Det synes, efter Fortællingen, som om Mads Møller vilde have den unge Junker lidt til Bedste. Han tilbød ham nemlig sin Gaard til Købs; men føjede spottende til, at den unge Herre vel var bange for at købe den eller ikke evnede det.

Nogle af Juels Venner hviskede imidlertid denne i Øret, at han skulde tage Herremanden paa Ordet i Vidners Overværelse, da Handelen ikke var saa gal endda.

Juel fulgte Raadet, og Mads Møller maatte staa ved sit Ord.

Ved Skøde af 18. Juni 1791 blev Krumstrup Knud Juels Ejendom.

Den Dag, han overtog Gaarden, gav han Hovbønderne en Fridag med Tilladelse til at holde sig lystige hele Dagen i Gaarden og Borgestuen, dog maatte de ikke støje i selve Borggaarden (altsaa inden for Gravene), da han endnu ikke havde fuld Rettighed der.

Og Bønderne var glade; de havde mærket, at deres ny Herre var af en anden Slags end den gamle.

Træhesten, der hidtil havde været jævnlig brugt, blev slaet i Stykker og savet til Brænde, hvorpaa dette blev bragt op i Køkkenet og brugt til at koge Vand ved til den Punch m. m., hvormed Bønderne skulde beværtet.

Disse havde alle Slags Lystigheder for, og under Nydelsen af Drikkevarerne steg Munterheden; men samtidig med den Hævnlysten mod Mads Møller. Ham kunde de nu ikke faa Ram paa; men saa fik man pludselig Øje paa en af hans Vogne, der tilfældigvis henstod i Gaarden. Saa maatte den holde for. Nogle greb fat i Stangen, medens andre skød bag paa, og nu gik det i skramlende Trav Gaarden rundt stedse vildere og vildere, indtil Vognen pludselig bragtes ud af sin kredsende Bane og for imod den mod Lørup vendende Byport med hele sin Kraft. Stødet var saa voldsomt, at Vognstangen i hele sin Længde borede sig igennem Porten og brød en stor Splint ud af denne.

Bønderne blev noget betænkelige ved dette Uheld og gav sig straks i Færd med at udbedre Skaden.

Det lykkedes dem ogsaa at faa det afbrækkede Stykke sømmet fast paa sin Plads. Endnu ved Gaardens Ombygning i 1870erne saas den ulykkelige

Træsplint sidde i Porten fastholdt af store Hesteskøsm.

Da Knud Juel var svagelig, solgte han senere Godset, for en Del til Bønderne selv; han befandt sig paa Rejse i Udlandet for sit Helbreds Skyld, og ved Fuldmagt af 18. September 1795 overdroges det hans Broder, Kammerherre Fritz Juel, at sælge Godset.

Skøderne er derfor underskrevne af ham.
Ovennævnte Fuldmagt lyder saaledes:

»Jeg underskrevne er sindet at foretage mig en Rejse uden Riget og ikke kan vide til hvad Tid, jeg igen kan være her tilbage, saa da jeg dels ved offentlig Auktion og dels under Haanden har solgt min Hovedgaard Krumstrup samt det meste af Godset, hvorom en Del bliver at afhandle og bringe i Rigtighed saavel i næste 11te December Termin som tilstundende 11te Juni 1796.

Da min kære Broder, Kammerherre Fritz Juel til Taasing, har haft den Godhed at love mig i Fraværelse at afgøre paa mine Vegne, hvad som angaar berørte Gaard og Gods med videre, saa autoriserer jeg herved bemeldte min Broder til, paa mine Vegne at afhandle, indgaa, kvittere og afgøre alt, hvad som i nogen Maade vedrører og vedkommer mig, det være sig Kjøb, Salg, Pengeomsætning, Bevisers Udstedelse, Forpagterens Aflevering, kort, alt hvad som nævnes kan, Credit eller Debit, mig selv samt Krumstrup Gaard og Gods vedkommende, hvilket alt saavel hvad merbemeldte min kære Broder selv indgaa, som hvem han paa sine Vegne dertil beskikker, skal

af mig og mine Arvinger respekteres og anses lige saa fuldkommet og tilstrækkeligt, som om jeg selv indgaaet havde.

Dets til Bekræftelse havde jeg selv ej allene egenhændig underskrevet og forseglet denne min uindskrænkede Fuldmagt, men endog ombedet Stedets Notarius Publicus Herr By- og Herredsskriver Bager sin Attest og Paategning her paa under Haand og Segl at meddele.

Krumstrup d. 18. September 1795.

Saaledes havde Krumstrup en kort Tid igen været i en Adelsmands Besiddelse; men i Tidernes Løb er det igen gaaet over i borgerlig fødtes Eje.

Kort Tid efter Salget af Krumstrup, rejste Mads Møller til Brylle, han havde her købt Skavenborg, hvor han levede til sin Død, d. 10. Februar 1820.

Sagnet lader ham derimod dø i Render Fattighus ussel og forarmet.
